

KİTABXANALARDA MENECMENTİN TƏTBİQİNİN METODİK
TƏMİNATI

MEHMANƏLİ MƏMMƏDOV

BDU, Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Əməkdar

Məqalədə menecment anlayışı izah edilmiş və göstərilmişdir ki, bu fəaliyyət sistemi özünə idarəetmə prosesini, fəaliyyətin təşkilini, icraçılar arasında funksiyaların və məsuliyyətin bölüşdürülməsini, resursların səmərəli seçimi və istifadəsini, çox variantlı qərarların qəbul edilməsi və digər bu kimi məsələlərin mövcudluğunu nəzərdə tutur. Burada, həmçinin qeyd edilir ki, menecmentə məxsus bir sıra iş üsullarının kitabxanalarda tətbiqi nəticəsində kitabxana işinin idarə edilməsinin yeni konsepsiyası-kitabxana menecmenti meydana gəlmişdir ki, tədqiqat işində bu anlayış haqqında ətraflı məlumat verilmişdir.

Açar sözlər: *idarəetmə, idarə olunma, menecer, menecment, metodik təminat, kitabxana, metodist*

İngilis sözü olan 'menecment' öz kökləri ilə 'manus' yunan sözüne uyğun gəlir ki, bu da "əl", "güc" deməkdir. Bu anlayışa ingilis dilinin mükəmməl Oksford iüğətində aşağıdakı izahlar verilir:

1. Adamlara münasibət tərzii;
2. Səlahiyyət və idarəetmə məharəti;
3. İdarəetmə orqanı və inzibati vahid;
4. Xüsusi bacarıq qabiliyyəti və inzibati vəzifələr.

İxtisaslaşmış fəaliyyət növü kimi menecment konsepsiyasının baniləri amerikalılar olmuşlar." Menecment" ifadəsini isə ilk dəfə 1886-cı ildə biznesmen Q.Taun Amerikanın mühəndis-texnik cəmiyyətində çıxış edərək işlətməmiş və o vaxtdan başlayaraq menecment ayrıca bir elm sahəsi kimi formalaşmağa başlamışdır. Bu sahədə görkəmli ABŞ mütəxəssisi F.Teylorun xüsusi xidmətləri olmuşdur. Demək olar ki, ilk klassik menecment məktəbinin banisi F.Teylor olmuşdur. Menecment nəzəriyyəçilərin fikrinə görə F.Teylor menecmentdə "intellektual inqilab" etmişdir. F.Teylorun ideyaları menecmentin mühüm tərkib hissəsi olan əməyin elmi təşkili və normalaşdırılması ilə bilavasitə bağlıdır. Menecment nəzəriyyəsinin davamçılarından biri də görkəmli amerkan mütəxəssisi M.Follet olmuşdur. O, menecmenti aşağıdakı kimi şərh etmişdir: "Menecment - işin başqa şəxslər tərəfindən yerinə yetirilməsinin təminatıdır". Folletin tədqiqatlarının əsasını kiçik insan qruplarında sosial münasibətlər təşkil etmişdir.

Qərbi avropa mütəxəssislərin fikrincə menecmentin inkişafında fransız A.Fayolun da böyük xidmətləri olmuşdur. Bunu onunla əsaslandırırırlar ki, A.Fayol menecmentin universal prinsiplərinin, funksiyalarının irəli sürülmə-

sində və onların idarəetmə sistemində tətbiqində xüsusi xidmətləri olmuşdur. Fayol idarəetmə sisteminin səmərəlilik mənbəyini idarəetmə əməliyyatlarının özündə görürdü və hesab edirdi ki, uğura nail olmağın əsas yolu prinsiplərin düzgün müəyyən edilməsi və tətbiqidir. Fayola görə müəssisənin inkişafı bilavasitə menecerin fəaliyyəti ilə bağlıdır. Bütün bunlara əsasən demək olar ki, menecment idarəetmə deməkdir, onun, yəni idarəetmənin daha ali, daha geniş təzahürüdür. İdarəetmə elminin əsasını qoyan F.Teylor tədqiqatları dövründən bu günə qədər idarəetmə elmi və onun praktikasını dərin təkamül dövrü keçmiş və elmi – texniki tərəqqinin güclü inkişafı idarəetməni daha da təkmilləşdirmişdir. Artıq dünyada “menecment konsepsiyası” formalaşmış və onun əsasında da “menecment ifadəsi” öz hüquqi statusunu qazanmışdır. Bununla yanaşı qeyd edilməlidir ki, menecment, həmçinin ictimai-iqtisadi münasibətlərin konkret məqsədəuyğun təşkili metodudur, bütöv bir sistemin ayrı-ayrı hissələri, ünsürləri arasındakı əlaqəni təmin edən bir prosesdir. Menecment əvvəlcədən nəzərdə tutulmuş və dərk edilmiş məqsədə nail olmaq, nəticələr əldə etmək üçün hər hansı bir konkret obyektə məqsədyönlü təsiretmə vasitəsidir. Bundan başqa menecmentin, onun prinsip və metodlarının bir çox sosial-mədəni sahələrdə, o cümlədən kitabxanalarda tətbiqi nəticəsində kitabxana işinin yeni konsepsiyası, yəni kitabxana menecmenti konsepsiyası meydana gəlmişdir. Kitabxana menecmenti - kitabxana işini zamanın tələbləri səviyyəsində idarə etmək məqsədilə, kitabxana işçilərinin əməyi, intellekti və davranış motivlərindən istifadə etməklə, kitabxananın qarşısına qoyulmuş məqsədlərə nail olması üçün dünya menecment nəzəriyyəsi və təcrübəsində sınaqdan çıxmış müxtəlif iş üsulları və metodlarının tətbiqi ilə bağlı peşəkar fəaliyyət sahəsidir. Kitabxana menecmenti kitabxana işinin inkişafına, kitabxanaların maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılmasına, onların yeni informasiya texnologiya ilə təchiz edilməsinə, kitab fondunun zənginləşməsinə, kitabxana kadrlarının ixtisasının artırılmasına, əmək məhsuldarlığının təkmilləşdirilməsinə, əməyin stimullaşdırılmasına yaxından kömək edir. Bununla əlaqədar görkəmli kitabxanaşünas alim, professor A. Xələfov qeyd edir ki, “Müasir şəraitdə cəmiyyətimizdə bazar iqtisadiyyatının tətbiqi bütün sahələrdə olduğu kimi kitabxana işinin idarəedilməsi sahəsində də menecmentin tətbiqinə böyük ehtiyac meydana çıxarmışdır. Çünki kitabxana işinin idarə edilməsində elə sahələr var ki, bunlar menecmenti öyrənmədən, onun müddəalarından istifadə etmədən keçinə bilməz”. Professor A.Xələfovun fikrincə kitabxana menecmentinin mahiyyəti kitabxana işinin dünya standartları səviyyəsində idarə olunmasını təmin etməkdən ibarətdir. Kitabxana menecmentinin mahiyyətini dərindən dərk edə bilmək üçün müasir dövrdə kitabxana işinin idarə olunması sahəsində dünya təcrübəsini, dünya informasiya məkanında baş verən prosesləri və bu proseslərlə əlaqədar kitabxanaların fəaliyyətində meydana gələn əsaslı dəyişiklikləri öyrənmək lazım gəlir. Kitabxana menecmentində əsas rol menecərə məxsusdur. Kitabxa-

nada menecer hər hansı bir vəzifədə çalışan və müəyyən fəaliyyət sahələri üzrə qərar qəbul etmək səlahiyyətlərinə malik şəxsdir. Onun əsas məqsədi kollektivi öz iradəsinə tabe etməkdən çox, kitabxananın qarşıya qoyduğu strateji məqsədlərə çatdırmaqdan ibarətdir. Ona görə də menecer yenilikçi olmalı, kadrlarla əməkdaşlıq, işçi qrupların yaradılması və onlarla işləmək bacarığı, işgüzar tərəfdaşlıq, razılıqlar əldə etmək məharəti və b. innovativ ideyalara malik olmalıdır. İctimai-siyasi hadisələrin sürətlə inkişaf etdiyi hazırkı şəraitdə kitabxanaları günün tələbləri səviyyəsində idarə etmək üçün rəhbər qismində fəaliyyət göstərmək və kollektivi idarə etmək bacarığı kimi geniş diapazonda malik yaradıcı şəxsiyyət tələb olunur. Bu xüsusiyyətləri isə məhz kitabxana meneceri özündə birləşdirir. Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan kitabxanaşünaslığında “kitabxana menecmenti” anlayışı hələ özünə vətəndaşlıq hüququ qazanmamışdır. Bununla əlaqədar respublikamızın heç bir kitabxanasında ayrıca kitabxana meneceri ştat vahidi yoxdur. Ancaq buna baxmayaraq, kitabxana menecmentinə xas olan bir sıra mütərəqqi iş üsulları ölkəmizdə kitabxana işinin müxtəlif sahələrində uğurla tətbiq olunur. Bu baxımdan müasir şəraitdə respublikamızın kitabxanalarında kitabxana menecmentinin tətbiqi əsasən 3 istiqamətdə özünü göstərir:

1. Kitabxanaların metodik təminatı.
2. Kitabxanaların fəndrayzing fəaliyyəti.
3. Kitabxanalarda əməyin elmi təşkili.

Respublikamızın kitabxanalarında menecmentin tətbiqinin əsas sahələrindən birini kitabxanaların metodik təminatı təşkil edir. Belə ki, kitabxana menecmentində ən mühüm vəzifələrdən biri kitabxanaların elmi-metodik fəaliyyətinin tənzimlənməsidir. Biləvəsitə kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsinin ümumiləşdirilməsinə və kitabxanaşünaslıq elminin son nailiyyətlərinə əsaslanan metodik təminat işini müasir şəraitin tələblərinə uyğun şəkildə qurmadan, bu mühüm işi ardıcıl olaraq həyata keçirmədən, kitabxanaların metodik təminatında dünya menecment nəzəriyyəsində işlənmiş, hazırlanmış mütərəqqi iş üsullarından istifadə etmədən kitabxana işinin yüksək keyfiyyətindən danışmaq mümkün deyildir. Məhz buna görə də müasir dövrdə respublikamızda kitabxanaların metodik təminatı menecmentin tətbiqinin əsas sahələrindən biri kimi ön plana çəkilir.

Hazırkı dövrdə kitabxanaların metodik təminatı dedikdə, metodik mərkəzlər tərəfindən kitabxanaların və kitabxanaçıların fəaliyyətinin dövrün tələblərinə uyğun dinamik inkişafına yönəlmiş nəzəri əsaslara və mütərəqqi təcrübəyə söykənən, özündə rəngarəng forma və üsulları birləşdirən təşkilati-metodik əməliyyatların hazırlanıb həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Kitabxanaların metodik təminatı sistemli fəaliyyət olub cəmiyyətdə kitabxana işinin analitik-sintetik təhlil metodlarına əsaslanan elmi, informasiya, pedaqoji və təşkilati funksiyaları yerinə yetirir. Burada metodik təminat sisteminin təşkilati funk-

siyası kitabxanaların fəaliyyətinin müasir menecment prinsiplərinə uyğun şəkildə idarə olunmasını təmin etməkdən ibarətdir. Deməli buradan belə bir qənaətə gəlmək olar ki, kitabxanaların metodik təminatı kitabxana menecmentinin həyata keçirilməsinin mühüm vasitəsidir. Bu baxımdan metodik təminatın məzmununa, həyata keçirdiyi iş üsullarına, normativ sənədlərin, metodik vəsaitlərin, əhaliyə kitabxana xidmətinin vəziyyətinə dair analitik yazıların hazırlanması, işçilərinin təlimatlandırılması və peşə səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədilə seminar, praktikum, treyninq, digər təlim xarakterli tədbirlərin təşkili, kitabxana işinin aktual problemləri üzrə elmi konfrans, simpozium, müşavirə və tədbirlərin keçirilməsi, qabaqcıl təcrübənin aşkar edilməsi, öyrənilməsi tətbiq edilməsi, kitabxana işinə dair informasiya sisteminin yaradılması, kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarının nəticələrinin təcrübəyə tətbiq edilməsi və s. kimi çoxşaxəli fəaliyyət növləri daxildir. Kitabxanaların metodik təminat sisteminə menecmentin tətbiqi ilk növbədə bu sistemi təşkil edən bütün komponentləri düzgün müəyyənləşdirib onların fəaliyyətini vəhdətdə görməyi tələb edir. Kitabxanaların metodik təminat sisteminə cəmiyyətdə kitabxanaçılıq fəaliyyətini metodik baxımdan idarə edən, tənzimləyən və istiqamətləndirən, bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan iyerarxiya prinsipi üzrə formalaşmış metodik mərkəzlər kompleksi daxildir. Həmin metodik mərkəzlər aşağıdakılardır: M. F. Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, Respublika Elmi-Texniki Kitabxanası, Respublika Elmi Tibb Kitabxanası, Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası, Respublika Elmi Kənd Təsərrüfatı Kitabxanası, F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası, AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası və BDU-nun Elmi Kitabxanası. Elmi-metodik mərkəz statusuna malik olan kitabxanalar kitabxanaşünaslığa, bibliografiyaya və informasiyaya dair metodik materiallar nəşr edir, kitabxanaçılıq nəzəriyyəsi və təcrübəsində mütərəqqi iş üsullarını ümumiləşdirib tətbiq edir, kadrların ixtisasının artırılmasını təmin edir Hazırda kitabxanalarda metodik təminatın əsasən aşağıdakı formalarından istifadə edilir:

1. Metodik vəsaitlər və təlimat-metodiki məktublarnın hazırlanması və yerlərə göndərilməsi;
2. Metodik müşavirələr, seminarlar və elmi-metodik konfransların keçirilməsi;
3. Qabaqcıl iş təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi və yayılması;
4. Kitabxanaçıların biləvasitə yerlərdə təlimatlandırılması və s.

Qeyd edilməlidir ki, kitabxanalarda menecment fəaliyyətinin həyata keçirilməsi metodik mərkəzlərin çox vacib formalarından biridir. Bu məqsədlə metodik mərkəzlər öz fəaliyyətlərini menecmentin tələblərinə uyğun təşkil etmək məqsədilə kitabxana işinin müxtəlif məsələləri üzrə, dünya təcrübəsinə əsaslanan yeni tipli metodik sənədlər tərtib edir və onların yayılması ilə məşğul olurlar. Belə ki, qloballaşmış informasiya cəmiyyətin formalaşdığı dünya

informasiya məkanında inteqrasiya proseslərinin getdikcə gücləndiyi bir şəraitdə kitabxanaların yeni statusunu müəyyənləşdirən metodik vəsaitlər sisteminin formalaşması ölkədə kitabxana işinin metodik təminatının səmərəliliyinin mühüm amili kimi meydana çıxır. Bu isə ölkədə kitabxana işinin strateji inkişaf yollarının, kitabxanalarda yeni texnologiyaların tətbiqinin və milli kitabxana strategiyalarının yaradılmasının təminatında mühüm rol oynayır. Kitabxanaların metodik təminatının əsas dəyəri, başlıca aparıcı qüvvəsi – metodist, onun peşə bilikləri, təcrübəsi, məharəti, menecerlik qabiliyyəti, kitabxana proseslərini dərinləndirən dərk etməsidir. Hazırda respublikamızın kitabxanalarında kitabxana menecerinin funksiya və vəzifələrini də məhz metodistlər həyata keçirirlər. Bu baxımdan metodist dünya kitabxana-informasiya məkanında baş verən mürəkkəb prosesləri, o cümlədən mütərəqqi iş üsullarını dərinləndirən bilməli, müasir texniki vasitələrdən, elektron texnologiyalardan səmərəli istifadə etməyi bacarmalı, kitabxana menecmentinin xarakterik xüsusiyyətlərinə yaxından bələd olmalıdır. Metodistin öz peşəsinə dərin marağı, məsuliyyət hissi, demokratik əhval-ruhiyyəsi, elmi-analtik təfəkkürü və menecmentlə bağlı hər bir yeniliyə marağı olmalıdır. Bütün bu keyfiyyətlərə malik olan metodistlər bu gün metodik mərkəzlərin menecment fəaliyyətində yaxından iştirak edir, öz bilik və bacarıqlarını kitabxana işinin inkişafı istiqamətində uğurla tətbiq edirlər.

Nəticə olaraq qeyd edilməlidir ki, kitabxanaların metodik fəaliyyətində menecmentin tətbiqi bu fəaliyyətin idarə olunmasında və xüsusilə metodist əməyinin normalaşmasında və təşkilində, planlaşdırılmasında, uçuşunda, metodik tədbirlərin hazırlanmasında və keçirilməsində texnoloji baxımdan ən səmərəli iş üsullarından, etibarlı nəzəri konsepsiyaya malik və dünya kitabxana təcrübəsində sınaqdan çıxmış metodlardan geniş istifadə edilməsi ilə əlaqədardır. Buna görə də kitabxanaların metodik təminat sistemi menecment baxımından həmişə inkişafda olmalı, cəmiyyətdə baş verən mürəkkəb kitabxana-informasiya proseslərinə uyğun olaraq yeni kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri ilə zənginləşərək təkmiləşdirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik 3 hissə.-B.: BDU, 2003.- 314s.*
2. İsmaylov X.İ. *Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi.-B. : BDU, 2000.- 416s.*
3. Qurbanov A.İ və b . *Kitabxana- informasiya fəaliyyətinin marketing və menecmenti.-B.: Mütərcim, 2012.- 207s.*
4. Quliyev T. Ə. *Menecmentin əsasları: Dərslik.- B. 2001.-520s .*
5. Məmmədov M.Ə. *Müasir kitabxanalarda menecmentin təşkili // Kitabxanaşünaslıq və informasiya: Elmi və praktiki jurnal. Bakı. 2014. N-1.s.27-31.*

**МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРИМЕНЕНИЕ МЕНЕДЖМЕНТА
В БИБЛИОТЕКАХ
МАМЕДОВ М. А**

РЕЗЮМЕ

В научной статье изяснен панятие менеджмента и применения ряда новых методов работ связанных с этой концепцией в библиотеках. А также была дана подробная информация о возникновении новой концепции менеджмента по управлению библиотечного дела.

Ключевые слова: *управление, управляемость, менеджер, менеджмент, библиотека, методическое обеспечение, методист*

**METHODICAL PROVISION OF MANAGEMENT APPLICATION IN
LIBRARIES
MAMMADOV M. A.**

SUMMARY

The nev concert of management of libraru work is explained and shown in the scientific article as a result of theapplication of a number of management methods in libraries it alsu lightened comprehensive information about libraru management in research

Keywords: *management, manager, libraru management, methodical pravision, methodologist*